

קדושים תהיו

הלכות והליכות

בחברה ובתנועות נוער

ב ד ב ר

הלכות צניעות בחברה בת זמננו

היזפי והלבוש ביהדות

רקודים ורחצה מעורבים

התנהגות בחתונה, מסיבה וטיול

מלבושים ומנהגי צניעות לגברים ונשים

עיקרי דיני יחד

חיוב בנות ונשים במצוות

מ א ת

שמואל כ"ץ

מהדורה חדשה מורחבת ומתוקנת

עם הוספות רבות

עיה"ק ירושלים ת"ו

תש"מ

עליהן, מתמקדות בעיקר בנושא, "הצניעות בחברה", אף שהן טובות גם לנושאים רבים אחרים. דברי ההקדמה בביאור מצות, "קדושים תהיו", התשובות שתבואנה להלן, יתרחבה נוספת שתבוא בפרקים הבאים, יסייעו — ולו במעט, להבנת הלכות צניעות ויקרבו אותן ללב הקוראים.

קדש עצמן במותר לך

יש השואלים: מדוע התורה מצוה לחיות בצניעות? הציוד מגבילה היא את האדם ואינה מאפשרת לו להנות מהנאות העולם הזה ככל העולה על נפשו? ומדוע ישנם פייגים כה רבים בנושא זה?

האדם מישראל מצווה לא רק לפרוש מאיסורי תורה ולא לעבור עבירות, אלא עליו גם לגדור עצמו מהנאות מופרזות אף שלא נאסרו במפורש בתורה, כדברי הרמב"ן שהובאו לעיל, כי המרגיל עצמו באותן תאוות, אפשר שלאחר זמן מכלי שידיגיש, יעבור ויכשל באיסורי תורה מפורשים. היצר שבאדם מסמא את עיניו ומראה לו היתר בכל מעשה, עד שיגיע לשלב בו יקשה עליו להבחין בין המותר לו והאסור לו.

כי לא יוכל האדם להגיע אל המידה הזאת [הקדושה], עד שיית ממה שהוא מותר לו חלק מחלקיו, ויגדור עצמו בגדר המרישות מן הדברים המותרים לו, שהם דרך ומסלול להרגל עבירה... הא למדת דרך הסתת היצר, מן ההיתר אל האסור ומו הקל אל החמור... ועל כן צריך האדם להתחזק ולהתגבר ולעמוד על נפשו ולהלחם בתאוותיו, כדי שיהיה לו מעלה בנפשו על נפש הבחמה, שאין לה מעצור מכל אשר תשיג תאוותיה.¹⁵

כדי לזכות לחיי קדושה וטהרה, אין צורך להנתק מחיי העולם הזה והנאותו. היהדות אינה דוגלת בחיי פרישות וניירות ואינה מחנכת לשבירת יצרים ולבריחה למדבריות. התורה מדריכה ומחנכת את האדם למשמעת עצמית ולריסון תאוות, כדי שיהיה שליט על גופו ולא ישתעבד ליצרים שבו, ובכך יהיה נבדל מבתמותו. כמו כן מודריכה היא אותו כיצד יתן לכל כח מכוונת נפשו וגופו את החלק המגיע לו במידה נכונה וללא הפרזה והגזמה,¹⁶ וכיצד יכוון את יצירתו לאפיק חיובי — כבנין העולם, הקמת משפחה וכו'. רק על פי הדרך זו יגיע לחרות עצמית ולהגשמת יעדו ותפקידו בעולם — כנברא בצלם אלוהים. יש להבחין היטב בין הנאות אשר מטרטן קיום הגוף ובריאותו — כאכילה, שתיה וכדומה שאינן אסורות, לבין הנאות ותענוגות מופרזים

15 ראב"ד, "בעלי הנפש" שער הקדושה עמ' קי"ד הוצאת מוסד הרב קוק, מסילת ישרים פרק י"ג.

16 ראה כוזרי מאמר ב' סעי' ג'.

יש השפעה על נפש האדם והתנהגותו. איזון נכון בין הדאגה לפנימיות ובין ההקפדה על החיצוניות, מסייע לאדם לבנות חיי קודש.

מחנה צבא: חיי הקדושה של היהודי חייבים להשמר בכל עת ובכל מקום. התורה חוזרת ומדגישה את החובה על שמירת הקדושה, דוקא במקום העומד בניגוד לכל קודש וטהר, במקום שבו רבים הפתויים והמכשולים — במחנה הצבא! ככתוב: "כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת אויבך לפניך, ויהי מחנך קדוש, ולא יראה כן ערות דבר ושב מאחוריך" (דברים כ"ג, ט"ו). צו זה בא להדגיש, שדוקא במצבים קשים — כאשר היצרים האפלים מתעוררים בגלל, נדרש היהודי לגלות את כל הגזון בו, ולהתעלות ברמתו המוסרית רוחנית.

מכל האמור לעיל למדים אנו, שהקדושה מקיפה את כל צדדי החיים — הגשמיים והרוחניים, הפנימיים והחיצוניים, את חיי המשפחה, האיילה, את החיים בבית ובמחנה הצבא וכו'. בכל אשר יצעד ולכל אשר יפנה, המצוות מלוות ומדריכות את האדם כיצד יגשים את הצו של "קדושים תהיו". אל לו ליפול ברוחו להרתע ולומר: כלום מוטגל אני להגיע למדרגת הקדושה הנשגבה, כלום כדאי בכלל להתחיל לעלות לעומק במעלותיה? אין דרישותיה של התורה דרישות מופרזות ומוגזמות, שאין האדם יכול לעמוד בהם. מכל אחד ואחד נדרש למצות את אשר נגזר בו על פי תוכניתו הוא ואם אכן ישאף האדם להגיע לקדושה ויתאמץ להגשימה, יוכל גם לעלות במעלותיה. ואם יעשה בשלמות את כל אשר הוטל עליו, או יסייעו הקב"ה מלמעלה להגיע למדרגות העליונות יותר של הקדושה.

והתקדשתם והייתם קדושים" (ויקרא י"א, מ"ד), אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הטהר, מלמטה — מקדשין אותו מלמעלה, בעולם הזה — מקדשין אותו לעולם הבא" (יומא ל"ט, א')¹⁸.

"קדושים תהיו" — היא לא רק מצוה, אלא גם קביעה, עידוד והבטחה לישראל, שלמרות כל הקשיים וכל הירידות אכן — קדושים יהיו. וקדושתם הפנימית תשאיר לעד אף שלא תמיד קדושה זו באה לידי בטוי חיצוני.¹⁴

תשובות לשאלים

טרם שנעבור לחלק ההלכתי, ננסה להשיב בקצרה על שאלות וטענות ששמעתי בשיחות רבות שהיו לי עם בני נוער ומבוגרים. השאלות והתשובות

13 וראה בהרחבה מסילת ישרים פרק כ"ו.

14 ראה שפת אמת פרי קדושים שנת תרנ"ז, תרס"ג, פרי צניק פרי קדושים את ח', ישראל קדושים עמ' 91, אגרות הראי"ה ח"ב אגרת הקנייה עמ' קפ"ו, אורות עמ' ס"ג-ט, עולת ראיה ח"ב עמ' ס"ו, אדר היקר עמ' קכ"ז, מי מרום מעיני הישועה ח"א פרק א', ה' מ"ו, ח"ב פרק כ"א, מי מרום ח"ג פרק ס"ו.

אין התורה באה להלחם בטבע האנושי. מטרתה לעזור לאדם לפתח את כל כוחותיו בכוח הרצוי והחובי כפי שקבע יוצרו — בורא העולם. הרוחף אחר הנאות ללא תגבלה וסייג — עבד נרצע הוא ליצוריו ולהתאוותיו ולעולם לא ידע מהו תגבלו, ולא יסתפק במה שיש לו. "אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידיו!" (קהלת רבה פ"א, ל"ד). הנכנע לצו האלוהי — דוקא הוא חופשי ובו חורגו, כי תורה יש לו, ויודע הוא באיזו דרך עליו ללכת, וכיצד ילחם ביצוריו.

"חרות על הלווחות" (שמות ל"ב, ט"ז), אל תקרא חרות (בקמץ) אלא חרות (בצירי), שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (פרקי אבות פ"ז-ב')¹⁹.

המצוות מקיפות את כל החומי החיים, ואת כל אורח חיינו של האדם — מזריחת החמה ועד סופו של יום, בימי חול ומועד, בשדה ובבית, בעת שמחה ובעת אבל, בכל צעד אשר יצעד, מצוה תלויה אותו. הרוחף אחר הנאות ותענוגות, במהרה ישקע בים של חולין ובחומרות. המצוות הן חבל הצלה מפני שקיעה זו, והן שנותנות את החוכן האמיתי לחיים.

"משל לאחד שהיה מושלך לתוך המים, השיט הקבניט את החבל, ואמר לו: תפס חבל זה בידי ואל תניחהו, שאם תניחהו אין לך חיים, אף כך אמר להם הקב"ה לישראל: כל זמן שאתם מדובקין במצוות [אין], ואתם הדבקים בה' אלהיכם, חיים כלכם היום" (דברים ה' ד) (במדבר רבה פ"ז-י"ז)²⁰.

[על השוני המהותי בין היהדות לבין השקפת העולם המתירנית, ראה במכתבו של הרד"ג עווי קלכהיים שליט"א המופיע בסוף הספר].

תורת נצח השייכת לכל הדורות

יש הפרענים: מספר מצוות הולכות כנוח: חלק מהלכות צניעות היו הניחית ומעילות בעבר, אך כיום הן נראית כמירשנות ללא מעם ומובן, מה התועלת שבקידומו ביוזמו שהתקדם התפתח מכל קודמיו? ומדוע שלא נצטרע עם "הקידושי" כגויים?

תורת ישראל — בניגוד לתורתיהם של עמים אחרים, תורת נצח היא האיל והיא ניתנה על ידי בורא העולם ומנהיגו. לא רק דור יוצאי מצרים קיבלה, אלא כל הדורות כולם. התפתחות המדע, התרבות החברה, לא יכלו לה ללא ביטלו אפילו מצוה אחת מתרי"ג מצוותיה.

"התורה הזאת אין חוקיה ומשפטיה משתנים לעולם ולעלמי עלמים, ואין מוסיפים עליהן ולא גורעין מהן"²⁰.

19 ראה חורי מאמר ה' סעי' כ"ה, עקידת יצחק שער צ"ח.

20 רמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ג. [על פי כתב יד הרב קאסח מובא בכיאוורו לפירוש

המשרתים רק את היצרים הבתמיים שבאדם, והמרגילים ומקריבים אותו לעבירה"¹⁷.
הגשמע להדרכתה של התורה, קל לו יותר להתגבר על יצרי הבתמיים, וביתר קלות יעמוד כנגד פתוים ותאוות.

"בנוהג שבעולם אדם נושא אשה בת עשרים או בת שלושים, משיצא יציאותיו הוא בא להודקק לה, והיא אומרת לו: "כששנה אדומה דאתי" והוא פורש ממנה מיד. ומי גרם לו שלא קרב אליה? אי זה כותל יש ביניהם? ואיזה סיג ואיזה נחש נשכו? ואי זה עקוב עקצו? אלא מי עקצו? — דברי תורה שהן רכים כששנה? שכתוב בה: "ואל אשה בדת טומאתה לא תקרב" (ויקרא י"ח, י"ט). וכן הוא מי שהביאו לו תמחוי של בשר והוא דעב לאכול אמרו: חלב נפל בתוכי, מיד מושך ידיו הימנו ולא טעמו. ומי גרם לו שלא לטעום? אלא דברי תורה שהם רכים כששנה" (מדרש שוחר טוב — החלים מזמור ב').

הקב"ה — כבורא האדם, אין כמוהו היודע והמכיר את חולשתיו ומגבלותיו של יצור כפוי, וכן את מעלותיו וכשרונותיו. מתוך רצון להטיב לאדם ולהדריכו בעולמו כדי שלא ימוט ויכשל, וכדי שלא ישקע בחיי החומר ובתאוות, נתן לו הקב"ה תורה אשר תורהו את הדרך הנכונה אשר ילך בה, רק בדרך זו יגיע האדם אל אושרו האמיתי.

"דע בניו כי כל אשר יגיע אצל השם בעשות בני אדם כל מצוותיו, אינו רק שחמץ ה' להטיב לנו, ובהיות האדם מוכשר ומוכן בעשיית אותן מצוות לקבל הטובה, אז יטיב אליו השם, ועל כן הודיעם דרך טוב להיותם טובים, והיא דרך התורה כי בה יהיה האדם טוב. נמצא שכל המקיים מצוותי, השלים חפצו באשר הוא ראויו אז לקבל טובתי"¹⁸.

המצוות אינן באות להכביד על האדם להצר לו או לפגוע בהנאותיו. להפך, הן מקור טובתו ואושרו, והן הנותנות לו טעם וערך לחייו כאדם — הנברא בצלם אלקים, בניגוד לבתמה. המצוות פודות את האדם משהשתבדות ליצוריו. היצר מתגבר על האדם בכל יום, אך עור אלוקי יש לו כיצד יתגבר עליו וכיצד ילחם בו. תרופה נפלאה נתן לו בורא העולם, ורק באמצעותה יכניע יצר זה. תרופה זו היא התורה — תורת חיים, התואמת להפליא את טבע נשמתו.

"כך הקב"ה אמר להם לישראל: בניו בראתי יצר הדע ובראתי לו תורה תכליו, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידי" (קדושין ל', ב').

17 ראה מורה נבוכים ה"ג פרק ל"ג, מסילת ישרים שם.

18 ספר החינוך מצוה צ"ה, קנ"ב, רמב"ם שבת פ"ב ה"ג.

גדרי מוסר וצניעות והושלכו ערכי קודש כאין חפץ בהם, זקוק האדם לתורה אלקית — שאינה מושפעת מהלכי רוח ומחשבות אנוש, אשר הדריכתו ותורתו כיצד לעמוד בקשיים ובפיתויים הרבים הנצבים בפניו בן דורו. עם ישראל מיום שקיבל תורה ומצוות, עמד במאבקים קשים כנגד תרבות הגוים והשפעתה. בכל המאבקים היחה תורת ישראל על העליונה. כל נסיונותיהן של אומות העולם להשמיד את ישראל ולפגוע בתורתה עלו בתוהו. אותן אומות אינן קיימות כיום, ואילו עם ישראל חי וקיים! ²³ תורת נצח יש לישראל, ואין להם כל צורך לחקות את תרבותם ומנהגיהם של הגוים — אם כך היה הדבר בעבר נכון הוא גם בדורנו. כל התפתחות חיובית במדע, בטכנולוגיה ובחיי החברה והתרבות אצל הגוים, אם אינה נוגדת את רוח התורה ומוסרה, אין כל איסור בשימוש בה ובהנהגה ממנה. אך קיימת סכנה, שחיקוי עוור וזול של כל חידוש באופנת הגוים ומנהגיהם, יביא לפריצה בגדרי מוסר וצניעות. לא כל „קידמה“ אצל הגוים יאה לעם ישראל, של ערכים אחרים יעוד שונה. דוקא קיום החוקים — אותן מצוות שטעמן נסתר מעמנו, מוכיח את גדולתו ויחודו של עם ה', דבר המהווה מקור להערכה והערכה גם בעיני הגוים.

אם התורה אומרת: „ושמרתם ועשיתם, כי היא חכמתכם ובינתכם

לעיני העמים, אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו: רק עם חכם

ובנו הגוי הגדול הזה“ (דברים ד', ו'). שבוה ענחזק את חוקי תורתנו

הקדושה, נהיה לכבוד ולתפארת בעיני העמים, הרי מי שוונה אחרי

החוקי הולך לדעות בשדות אחרים למצוא משם חוקה בעדנו, אינו

אלא משמיץ ומחפיר את כלל ישראל, ואין זו אלא כוונה עמוקה

לדעה, לעשות אותנו ללעג וקלס בעיני העמים.” ²⁴

וראה במכתבו של הרה"ג שלמה מן-ההר שליט"א המופיע בסוף

הספר).

השפעתם של מעשים חיצוניים

יש השורענים: „מדוע יש צורך להקפיד על מעשים חיצוניים ועל צניעות, די שאנו מקפידים על צניעות פנימית ועל כוונות טובות בלב? מדוע יש צורך בכל כך הרבה פרטי ודקדוקי מצוות והלכות בנרשא הצניעות וכנישואים אחרים, הנראים פעמים כ„חמירות“ מיותרות?“

כפי שבארנו לעיל, מטרתן של המצוות לסייע לאדם לקדש את חייו, את חיי החומר והרוח, הגוף והנפש, דמנעשה והמחשבה. על האדם לחיות את החיים בשלמותם, דהיינו עליו לשאוף לשלמות גופנית, רגשית ושכלית, ולכוון

²³ ראה רמב"ם אגרת תימן מעמ קט"ז, מהר"ל „נר מצוה אור חדש“ — על תוכנה.

²⁴ הרב י. מ. חרל"פ זצ"ל מי מרום ח"ו ח"א פרק ס"א, וראה „חזון הגאולה“ עמ' רל"ט

„לצניעות ולטהרה בישראל“ באגרת „אל בנות ציון“ מאת הראי"ה קוק זצ"ל.

בתורה ישנן מצוות אשר טעמן גלוי ומובן, וישנן מצוות אשר טעמן נסתר מאתנו, אך גם להן יש הגיון פנימי נסתר, אף אם בשכלנו המוגבל אין אנו מבינים הגיון זה. עלינו לדעת, שאף לאותן מצוות שטעמן מובן וגלוי, יש טעמים נוספים הנסתרים מעמנו והידועים רק לקב"ה — נותן התורה! לכן אם בחרו אחד טעמה הגלוי של אחת המצוות, לכאורה אינו הגיוני ולא מתאים לדור „מתקדם“ זה, כשום אופן אין לבטלה כי טעמים נוספים לה, ואולי בבוא העת הם יתגלו ויובנו. את חוסר ההבנה בטעמי מצוות יש לחלות בשכל האנושי המוגבל ולא בקב"ה ובמצוותיו. „כי לא דבר רק הוא מכס“ (דברים ל"ב, מ"ז) ואם הוא ריק — אז מכס הוא ריק ובלתי מובן (ראה ירושלמי שבת א'—ד').

היודע טעמה של מצוה קל לו יותר לקיימה, ואף כוונתו בעת עשייתה תהיה שלמה ואמיתית יותר, אך גם בעת עשיית מצוה — שהיא גורת מלכו של עולם, עליו לקיימה באהבה מתוך ידיעה שאף אם אין הוא מבין טעם גורה זו, בטוח הוא שהקב"ה גור עליו לקיימה לטובתו ולאוישורו, כאב הדואג לבנו.

„ואין שום ספק גם כן, כי אב כל הטובות (הקב"ה) לא יצוה דבר

אל ברייתו רק להתעלות ולטובתם ולהרחיק כל נזק מעליהם. ועל כן

באשר נשיג בחכמתנו מן המצוות לדעת התועלות המגיע לנו בהן

נשמח בו. וכאשר אין אמתו משיגים מהן בחכמתנו התועלות שלנו

בהן, יש לנו לחשוב על כל פנים כי ביתרון החכמה אשר לשם על

כל בריה ידע התועלת אשר לנו באותה מצוה, ועל כן צונו עליה.” ²²

מעלתם של ישראל, שבכל הדורות קיימו הם את המצוות, אף שלא תמיד הן האמו לתפיסה המדעית או לתאוריות הפילוסופיות שבזמנם. דורנו הוא לא הראשון החושב עצמו לגאור. ולמתקדם מכל אשר קדמו לו, עד שחלק ממצוות התורה נראות לו כמיושנות ובלתי הגיוניות, הרי כך חשב כל דור על הדורות שקדמוהו. תורת ישראל החזיקה מעמד מאז ניתנה ועד ימינו. למרות כל הקמים להשמידה, כי לא שינו בה ולא ביטלו אפילו מצוה אחת ממצוותיה. מדוע שנעשה זאת דוקא בדורנו, אולי כבר בדור הבא יסתרו תאוריות מדעיות הנראות כיום בטוחות ומשכנעות? מדוע להחליף דברי שבבזבז בדבר שהוא בן חלוף ואין בו כל ודאות?... נכון הוא שהתרבות, המדע, החברה וכיו' התפתחו והשתכללו, אך יציריו של האדם הם אותם יצרים כבימי קדם. אדרבה, דוקא בדורנו — בו חלה הדרדרות מוסרית, נפרצו

הרמב"ם על סנהדרין פרק חלק הערה [ז], הלי יסודי התורה פ"ט ה"א, אגרת תימן עמ' קל"א, וראה מורה נבוכים ח"ג פרק מ"א עמ' ש"ע מהדורת הרב קאסנר.

²¹ ראה ספר החינוך מצוה צ"ה.

²² ספר החינוך מצוה קנ"ב, רמב"ן ויקרא י"ט—י"ט, דברים ו'—כ', כ"ב—ו'. מורה נבוכים

ח"ג פרקים כ"ז, ל"א.

את כל אורח חיון לעבודת ה' בקדושה ובטהרה. לכן לא יתכן שאדם יהיה שלם, מוסרי, קדוש אך ורק בלבד, ובמעשיו יהיה מושחת ונוכל. גם על המעשים שהם חלק מאישיותו ומהותו של האדם, להיות מוסריים וטהורים, לכן גם להם ישנה הדרכה אלוותית.

האדם מורכב מגוף ונפש הקשורים זה בזה, לכן למעשים החיצוניים יש השפעה ישירה על נפשו של האדם. מעשים תדירים, תרגול מעשי שוטף ומחשבי, משפיעים על פנמיותו של האדם, על שכלו, רגשותיו ואופיו, השפעה עמוקה הרבה יותר מאשר תאוריות מופשטות. אמונה או כוונה בלב אינן ערובה מספקת כדי להוביל את האדם בדרך הישר ושלא יסטה ממנה על ידי מעשים שליליים, יש צורך לשלב נכונה אמונה אמיתית וכוונות טובות בלב עם מעשים מוסריים יום יומיים.

"דע! כי האדם נפעל כפי פעולתו, ולכן וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם אם טוב ואם רע. ואפילו רשע גמור בלבדו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק תמיד בדברים של חפץ... ישוב בתורה ובמצוות, אם אולי יעסוק תמיד בדברים של חפץ... ישוב לזמן מן הזמנים, מצדקת לבו להיות רשע גמור... ועל כן אמרו חז"ל: "רצה המקום לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות" (מכות כג, ב'), כדי להתפיס בהן כל מחשבותינו, ולריות בהן כל עסקינו להטיב לנו באחריותנו!"²⁵

מידות טובות ומעלות נעלות נרכשות ונהפכות לחלק מאישיותו של האדם, רק על ידי פעולות מעשיות יום יומיות, וככל שירבה בהן כך אוחזו מידות האחרונה בנפשו ותהפכנה להיות חלק מטבעו.

"ודע! שאלו המעלות והפחיתות אשר למדות, לא יגיעו ולא יודשבו בנפש, רק ככמול הפעולות הנאות מן המדה היא פעמים רבות, ובזמן ארוך, והרגילות בהן. ואם היו הפעולות הן טובות, יהיה המגיע לנו מהן מעלה, ואם היו רעות יהיה המגע לנו מהן פחיתות"²⁶.

אם למעשה המצוה יש השפעה על נפש האדם, הרי כל פרט במצוה, כל דיקדוק בה חשוב ועקרונני הוא, אף שלא תמיד אנו מבינים את טעמו ומטרתו. פרטי המצוות באים לצדף ולזכר את האדם ולחנכו לקיים את מצוות הקב"ה, כבן הנאמן לאביו, המקיים את מצוותיו אף שאינו מכין כל פרט בהן.

25 ספר החינוך מצוה כ', צ"ה. מורה נבוכים ח"ב פרק ל"א. מסילת ישרים פרק ז'
26 רמב"ם שמונה פרקים סוף ד' עמ' קע"ג. הל' דעות פ"א ה"ו.

...וכי מה איכפת ליה לקב"ה למי ששוחט מן הצואר או מי ששוחט מן העורף? הווי לא נתנו המצוות אלא לצדף בהם את הבריות" (בראשית רבה פ"ה מ"ד, א')²⁷.

באמצעות המצוות באים לידי ביטוי כל הכוחות העשירים הגנויים בנפש האדם ובעולם כולו. אם אין מקיימים את המצוות על כל פורטתן כהלכת, כוחות אלו נפגמים ואינם מתגלים בשלמותם. המצוות הן כיצירה מויקלית, אשר כל חו ותו בה תורמים לשלמותה ויופיה של היצירה, וכל המיוף או מחסיר ולו רק חו אחד בלבד, ביצירה כולה הוא פוגם. אדם פשוט אולי לא יחוש בכך, אך אוזנו של בעל חוש שמיעה מוויקלי תחוש גם תחוש בכל פגימה ולו גם הקטנה ביותר.

קיומי המצוות הן הן האצבעות הפורטות על התוים למען יוציאו קול במיטב הניגון והשיר. ומכאן כל הדקדוקים הזהירות, הזריות והשמירה בכל המצוות בכל פרטיהן, דקדוקיהן וכוונותיהן, למען שהמנגינה של כל ההויה תנגן בדיוקה בלי חסר יתיר וחלף... המולול בדקדוקי מצוות בין ביחס אופני קיומם, בין ביחס זמני קיומם - בכוונת של עולם הוא מולול. מעוות את הזמורה ומשחית את השירה, ושם שמים נעלם ובמקום חילולים באים חילולים"²⁸.

לכל פרט בהלכה יש חשיבות כי בו לא לידי ביטוי המוסר האלוקי, לכן אף אם לא תמיד מבינים משמעותו, כונתו וטעמו של כל פרט ופרט בהלכה, בשום אופן אין לבטלו.

"בכל דבר תורה, בכל דבר הלכה פרטית, זורח אור העליון הבלתי מובל המוסר האלקי המוחלט הוא מוצף מכל דין פרטי. ולמסתכל המרגיל את נפשו בדיחית האור, מתגלה בכל דבר הלכה תוכן ישותה הפנימי"²⁹.

כדי לראות אור זה, יש ללמוד את התורה בכללותה, רק אז רואים כיצד כל פרט ופרט מחקשר לכלל כולו וממנו שואב הוא את כוחו, ככח החיים הנובע מן הלב ומתפשט בכל אברי הגוף. המביט לעומקה של תורה ורואה אותה כחטיבה אחת, רק הוא יכול לחוש במלאו גודלה ויופיה, אך בשום אופן אין להציא פרט אחד ממנה, ומפרט זה להקיש על התורה כולה. "תורת ה' תמימה משיבת נפש" (תהלים י"ט ח'), התורה משיבת נפש רק כאשר לומדים אותה בשלמות"³⁰.

27 וראה מורה נבוכים ח"ג פרק כ"ו, רמב"ן דברים כ"ב-ג', מהר"ל תפארת ישראל פרק ז'.

28 מי מרום ח"ג לחם אבירים פרק י' עמ' כ"א.

29 אורות התורה פרק ד' ז'.

30 ראה אורות התורה פרק ג'-ג', אורות החשובה פרק ד'-ג', פרק ד'-ג', חוון איש אמונה ובטחון פרק ג' סעי' ח'.

שלילית על הסובבים אותו, לכן חייב הוא להתחשב ברגשותיהם. וכך ביטאו זאת חז"ל:

משל לבני אדם שהיו יושבין בספינה, נטל אחד מהן מקדח והתחיל קודח תחתיו. אמרו לו חבדיו: מה אתה יושב ועושה? אמר להם: מה אנפתי לכם, לא תחתני אני קודח? אמרו לו: שהמים עלינו ומציפים עלינו את הספינה" (ויקרא רבה פר' ד', ו').

כשם שחור אחד קטן עלול לגרום לטביעתה של ספינה שלמה, כך מעשיו והתנהגותו של אדם בודד יכולים לפגוע בצבור שלם ואף באומה שלמה.

כאשר מעירים לאדם על התנהגותו, שאינה צנועה ושאינה על פי ההלכה, אין בכך כל כוונה לחזור לחייו הפרטיים, כי הרי איש אינו מעיר לו על אשר עושה תוא בכיתו פנימה בחדרי חדרים. מעירים לו על מעשיו הנעשים בפרהסיא, כאשר יש בהם פגיעה וזלזול בדרך, בצביון וברגשותיו של הצבור כולו.

כשם שמחובתו של כל אחד לחזיר את אבידת חברו, להצילו מסכנה, לדאוג לכל מחסורו וכו', כך חייב הוא לסייע ולדאוג שחברו לא יאבד את עולמו הרוחני, אף שהוא עצמו אינו חש לכך. "כל ישראל ערבים זה בזה" (שבועות ל"ט, ב'), ערבות זו היא שלרוב מביאה יהודי לכך שיעיר את תשומת לב חברו על התנהגותו, אין בכך כל כוונה לקנטר וללעוג. אלא רצון לעזור ולסייע. לכן כל השומע תוכחה על מעשיו, יקבלה באהבה ובהכנעה כי לטובתו הדבר.

"אהוב את המוכיחך ושנא את המשבחך, מפני שהמוכיחך מביאך לחיי העולם הבא והמשבחך מוציאך מן העולם" (אבות דרבי נתן פרק כ"ט).

אל יבוש מפני המלעיגים

יש פוענ"ם: מדוע נהיה "צדיקים" ויוצאי דופן בחברה, הרי פעמים והקפדה על הלכות צניעות נוגדת מוסכמות חברתית, נמשם והליכות, ומעוררות לעג וקלס? ומדוע נהיה בודדים בכך ונפרש מן הצבור?

האדם מטבע בריאתו, מושפע בהליכות חייו ובעויותיו מהסובבים אותו, ורוצה תוא להשתלב בחברה בה הוא חי. לכן על כל אחד לבחור בחברה אשר מוסכמותיה ומנהגיה מושתתים ובנויים על פי התורה ומצוותיה. יש להלך בדרך הצבור ולא לפרוש ממונו, אך ורק אם הצבור נוהג כהלכה.

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בעיותיו ובעשיו אחר ריעיו וחביריו, נוהג כמנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך, כדי שלא ילמוד ממעשיהם"³⁵.

35 רמב"ם הל' דעות פ"ו ה"א, מורה נבוכים ח"ג פרק כ"ו.

כל יצירה מוזיקלית, ציור מרשים וכדומה, יפים הם רק אם רואים אותם בשלמותם. הושפט יצירה על פי קטע אחד שלה, שיפוטו מסולף ובלתי מדויק. ככל יצירה אמנותית, ספרותית, מוזיקלית ניכר טיבו ומעלתו של האומן, לפי הקפתו על כל פרט ופרט אף הסמוי מעינו ומאוזנו של האדם הפשוט. ככל שיתמיר, שדייק וישכלל את יצירתו עד הפרט הדק ביותר כך יצירתו תהיה מעולה ומשלמת יותר. כך הוא עובד ה' האמיתי, ככל שדייק במעשיו, ככל שיקפיד על פרטי המצוות, כך עבודתו ואמונתו יהיו שלמים ואמיתים יותר. החמרה בקיום מצוות, שלאחרים ניראת כ"קיצוניות", מבטאת אהבת ה' אמיתית. ככל שאהבת ה' לבניו גדולה ועמוקה יותר, כך יקיים את מצות אביו ביתר רצון, ויעשה לו נחת רוח ככל שיוכל, אף בדברים שלא נצטוו עליהם. כך נוהג גם המדקדק במצוות, המקיים כל תג ופרט במצוה ואף יותר ממה שצווה. לא מחור כפיה ועל ה"כמצות אנשים מלומדה" מקיים הוא את מצוותיו, אלא מחור שמחה של עשיות מצוה בשלמותה ובהדרה.

ככלו של דבר, בין כל מי שהאהבה ביניהם עוה באמת, שלא יאמר: לא נצטויתי יותר, די לי במה שנצטויתי בפירושו, אלא ממה שנצטווה ידון על דעת המצוה, וישתדל לעשות לו מה שיוכל לדון שיהיה לו נחת. והנה כמקרה הנה יקרה למי שא"ז את בוראו גם כן אהבה נאמנת... לא יאמר: די לי במה שאמור בפירושו, או אפסור עצמי במה שמוטל עלי על כל פנים, אלא אדרבה, יאמר: כיון שכבר מצאתי והאיתי שחפצו יתבודך שמו נוטה לזה, יהיה לי לעינים להרבות בזה הענין ולהרחיב אותו בכל הצדין שאוכל לדון שרצוני יתברך חפץ בו, וזהו הנקרא עושה נחת רוח ליוצרי"³⁶.

עובד ה' האמיתי, שמח ומאושר בכל רגע בחייו, ובכל הודמנות שניתנת לו להעמיק יותר, לדקדק יותר ולשפר יותר.

כל ישראל ערבים זה בזה

יש פוענ"ם: "מה איכפת לכם אם התנהגותנו צנועה או לא? עובדנו לנפשנו ואל לכם לחזור לחיינו הפרטיים, אנו ננהג כפי שנראה לנו!"

עם ישראל גוף אחד הוא! אם אבר אחד אינו מתפקד כהלכה, כל הגוף חש בכך ומושפע מחולשתו של אבר זה. הפרט אינו חי באי בודד, אלא הוא קשור לכלל. לכל מעשה שיעשה יש השפעה על כלל האומה הן לחיוב והן לשלילה, אף שאינו מודע לכך ואין הוא יודע כיצד חלה השפעה זו³⁷. הפרט אינו יכול להתנהג ככל העולה על רוחו, בפרט אם להתנהגותו יש השפעה

36 ממילת ישירים פרק י"ח, מצוה ולב ח"ב עמ' 181, מערכי לב עמ' 35.

37 ראה ירושלמי נדרים פ"ט—ט"ז, מכלילא יתרו י"ט—י"ג, רש"י נדרים כ"ט—כ"ח, רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"א—ב', אגרות הראיה ח"א אגרת ש"א.

העו האלוקי קודם לכל מוסכמה חברתית, אף שאין צורך שיהיה ניגוד או סתירה ביניהם. אף אם פעמים והמקיים את מצוות התורה בהקפדה מעורר לעג בין חבריו, מדוע יבוש בכך? הרי יודע הוא שהאמת אמת, שהדרך בה הוא הולך היא דרכה של תורת אמת, הרי זהו רצון בוראו. כלום עליו להתבייש, הרי מי שאינו נוהג כך עליו להתבייש? וכי יש סיפוק גדול יותר לאדם העומד כנגד כל מלעיגיו בבטחה, ומקיים מצוותיו של מלך, גלחם בעד ערכים ומקריב למען אידיאלים נישאים?

איהו אדם היה מונע עצמו מלהרויח כסף אך ורק מהסיבה שחבריו לועגים לו ולמאמציו? איהו אדם בר דעת ילול בבריאות גופו ונפשו רק מהסיבה שהוא בודד בהקפדה זו, ושאר חבריו — שאינם מבינים ברפואה, לא מקפידים על כך? מדוע בכל שטחי החיים ישנה שאיפה להצטיין ולהתקדם ללא חשש ורתיעה של מפני? "מה אומרים וחושבים עלי בחברה", ורק כאשר יש לקיים את מצוותיו של מלכו של עולם, לפתע ישנה בושה, רתיעה וחששות שונות שאין להן כל בסיס? הירוד והמבין את ערכו האמיתי של קיום המצוות, ואת ההפסד העצום שיש באי קיומן, הלעג לא ירתיעו, אלא יתפרך ידרכו אותו ויחזק אותו.

"היו עו כנמו, וקל כנשו, ורץ כצב, ונבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים" [פרקי אבות פ"ה, כ].

על כל אחד לשאול עצמו — מה הוא מוכן להקריב למען עקרונותיו? האם לעג ובושה ימנעו מבערו מלהגשימו? האם כבוד והערכה מדומים של חבריו, חשבים ויקרם לו יותר מאשר קיום מצוותיו של בורא עולם והשבר הנצחי שיקבל על שמירתו? העומד בהתמדה על עקרונותיו, ואינו נכנע ללחצים חברתיים אף אם בודד הוא, אם מוכן הוא לוותר על הנאות מסוימות — במעמקי הלב ופעמים אף בגלוי, נערץ הוא גם בעיני מלעיגיו, ובדומגא אישית מסוגל הוא להקריז על סביבתו ואף לבטל לעג זה.

הרועה להקפיד ולדקדק בקיום כל פרטי המצוות אף בהיותו בחברה, כדי שימנע לעג, וילול וחילול ה', ינהג על פי הכלל הבא: כל דבר מצוה או הלכה יש לקיים בכל מקום ובכל עת ובכל חברה, אף אם הדבר יעורר לעג וקלס. אך במילי דחסידות — אם הקפדה עליהם תגרום לחלול ה' ולולול במקימי המצוות, עדיף להמנע מלקימם, לכן על כל אחד לנהוג בתבונה רבה, ולשקול תמיד לפני כל מעשה אם טוב שיעשהו או שמא מוטב שימנע מלעשותו בפרהסיא.³⁴

שגוה שסופה זדון

יש הסוּעֵנִים: "מוטב שלא נשמע ולא נלמד את הלכות צניעות על כל האיסורים שבהן, ממילא לא נקיימן וחבל שהן תעקפה על מצפוננו, המוטב שנראה שזנגים ולא נהיה מודיעים!"

תורה ניתנה להם לישראל, וחייבים הם ללמודה כדי שידעו כיצד לסיימה. אי לימוד חלק מההלכה, מותר חשש שמא התגלגה, "חומרות" כביכול. או

34 מסילת ישרים פרק כ"ב.

הלכות שלא נוח וקשה לקיימן — הוא התחמקות ובריחה מחובתו של כל המאמין בתורת ישראל.

משל למה הדבר עובד דומה? לאחד שהיה צריך ללכת למקום פלוני. לעצת חבריו, שלא ילך בדרך מסוימת כי בורות עמוקים בה, השיב: אכסה פני בסודר, וכשאפול באחד הבורות לא ילעגו עלי כי הלוא שוגג היית הואיל ועיני היו מכוסות ולא ראיתי את הבורות. ענו לו חבריו: להיפך, אין לעג גדול מזה! אם לא תכסה עיניך, רק אז תדע היכן וכיצד להוחר שלא תפול ושלא תכשל.³⁵ כך היא עצת היצר, המפתה את האדם שיעצום עיניו ולא ילמד כלל, ואו כאשר יפול וכישל, שוגג יחשב כי הרי סוף אונס היה. אך טעות מרה כידו! כי אם מלכתחילה היה לומד לא היה נכשל. וכך הורנו חז"ל: "הוי זהיר בתלמוד, ששגת תלמוד עולה וזדון!" (פרקי אבות פ"ד, ט"ז).³⁶

הכלל ש"מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מודיעין" שייך לענין תוכחה — מתי יש להוכיח עוברי עבירה, ואימתי יש להמנע מכך.³⁷ אך אין זה שייך כלל ועיקר לאדם הנמנע מלכתחילה לשמוע וללמוד הלכות מלמוד שונות, שמא "יתגלה" לו איסור כלשהו שלא ימצא חן בעיניו. כלום נמנע מללמוד הלכות שבת, פסח כשרות וכדו' שמא האיסורים שבהן לא ינעמו לנו? בתורה ישנו מצוות עשה, אך ישנו גם מצוות לא תעשה ואין להתחמק מלקיימן אף אם אין זה קל. למה הדבר דומה? לנהג הבקי רק בתמוררים המקנים לו זכויות, כגון: זכות קדימה, עקיפה וכו', אך אין הוא לומד את התמוררים שהם לגבי איסורים או, "חומרות", כגון: חובת עצירה, איסור נסיעה במהירות מופרזת וכו'. אותו נגה, אם יחפס בעבירת תנועה לאחר שלא ציית לתמורר המהווה לגבינו "חומרה", כלום יהיה פטור מלאת את הדין על "שגגה", שנבעה רק מחוסר רצון ללמוד ולציית לחוק? איו סכנה יש בגנישה זו, האם גם לנהגים פזיזים ובלתי זהירים, שאינם מציינים לחוק הנהיגה נמר: "מוטב שהיו שוגגין ואל יהיו מודיעין", ואם כן מדוע שנאמר זאת דוקא לגבי הלכות צניעות?

חיי שיגרה מול חיים ערכיים

יש הסוּעֵנִים: "לדע לנו שלא תמיד אנו כסרי, ופעמים אנו אף מתנהגים בניגוד להלכה, מוכנים אנו לשמוע וללמוד את הלכות צניעות, אך משוט אנו לא מסתגלים להקפיד על הלכות אלו. שנים רבות התרגלנו לרפוי חיים וקשה לנו כעת לשנותם".

התורה שניתנה ע"י בורא עולם מותאמת לכוונותיו ולכשרונותיו של האדם. אם הקב"ה צידה על מצוה כלשהי, אות הוא שהאדם מסוגל לקיימה, אף אם הדבר דורש מאמץ, כי אם האדם לא היה מסוגל לקיים מצוות כלשהו, מהו הצדק להתגוננות שתקב"ה יענישו אם לא יקיימן, והרי על הקב"ה נאמר: "כי כל דרכי משפט, אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא" (דברים ל"ב, ד')?!

35 ראה אהבת חסד לחפץ חיים זצ"ל ח"ב פרק ט', סוף הקדמה לספר "חפץ חיים".

36 ראה רמ"א סי' תר"ח סעי' ב' ובאחרונים שם.

כשר? אדם שנכשל בגניבה, האם משום כך עליו להמשיך ולהדרדר בעולם השמיעה? האם לצבוע יושב אם יתאמץ ויוכיח התנהגות מוסרית בתחומים אחרים?

מי שאכל שום וריתו נודף, יחזור ויאכל שום אחר ריתו נודף?³⁷ (שבת ל"א, ב').

אל לו לאדם להמנע מלנסות לשנות את דרכו, אך ורק מתוך הנחה שלא יוכל להתמיד בדרכו החדשה, והבשלון הסופי מובטח לו, וכי מגין לו שיכשל, אולי לבסוף כן יצליח במאמציו? הידוע שאוצר טמון במקום סתר, כלום ימנע וירתע מלחפשנו אך ורק מפני שסבור הוא שיכשל מלמצואו, האם לא יתחיל בחיפושים מתוך תקוה שלבסוף תאוצר כן ימצא?

אם בא גנב וגזול מאדם את כספו וזהבו, כלום ינח לו ליטול עמו את כל רכשו, האם לא ינסה לפנות להציל את הניתן להצלה? כך יצר הרע בתחבולותיו בא ומשכנע את האדם, שאין בכוחו להקפיד על כל ההלכות, לכן ימנע מלכתחילה להקפיד עליהן. ואם אינו מנצחו בטיעון זה, משכנעו שלפחות יוותר על חלק מהן, כי הרי "לצבוע" חושב, ובכך "גזול" הוא ממנו את מצוותיו. כל מי שהוא נבון ובר דעה עליו להלחם ביצרו, וישאף לקיים כל הלכה והלכה ללא חשבונות צדיקים, ככתוב: "כל אשר תמצא ירך לעשות בכרך — עשהו" (קהלת ט', י').

הנכשל בתחום אחד אל לו להתיאש, ואל לו לבעוט בכל ולהמשיך להדרדר. עליו לקום ולנסות בשנית, עד שיעמוד איתו בדרכו ומאמציו ישאו פרי, "שבע יפול צדיק וקם" (משלי כ"ד, ט"ז). בהחלטה נחושה מסוגל כל אחד לשנות את עברו ולפתוח דף חדש בחייו. ואין מעלה גדולה מזו: העבירות שעבר נמחלות ונמחקות לו, כך שכל עתידו לפניו.

אל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העונות והחטאות שעשה. אין הדבר כן, אלא אהוב ונחמד הוא לפני חבוא סאילו לא חטא מעולם, ולא עוד אלא ששכרו הרבה, שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו, אמרו חכמים: מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו³⁸ (ברכות ל"ד, ב'), כלומר מעלתן גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם, מפני שהן כובשים יצדם יותר מהם³⁹.

לא ביום אחד ולא בקפיצה אחת ניתן לשנות דרך חיים ולתקן הרגלים משובשים. יש לעבוד צעד אחר צעד, שלב אחר שלב, עם מבט קדימה תוך שאיפה ותקוה, שהטיפוס והתהדרה אכן יחללו את השנינו המיוחל. (ראה ויקרא רבה פ"ר י"ט, ב'). "כל ההתחלות קשות" (מכילתא יתרו), אך אם יש רצון ועזר, ניתן להתגבר על כל הקשיים והמכשולים, העומדים בדרכו של כל הבא לפתוח דף חדש בחייו. וכל "הבא לטהר מטייעין אותו" (יומא ל"ח, ב').

37 רמב"ם ה"ל תשובה פ"ז ה"ה, וראה ספר העקרים מאמר ד' פרק כ"ג, מסילת ישרים פרק ה' אורות התשובה פרק י"ג-י"ד, ע"ל התשובה עמ' 169.

הקב"ה אינו מפריז בדרישותיו מברואיו, אין הוא מטריח את בריותיו לתנם. מכל אדם נדרש למצות את כל אשר נגזר בו, ולקיים את המצוות לפי כוחותיו שלו.

"אין הקב"ה בא בטרחות עם בריותיו, לא בא על האדם אלא לפי כוחו... קול ה' בכח" (תהלים כ"ט, ד)... לפי כוחו של כל אחד ואחד" (שמות רבה פ"ר ל"ד, א').

המכיר בערכו וחשיבותו של עקרון או אידיאל כלשהו, כל מאמץ לא ירתיעו מלשנות דפוסי חיים, הרגלים שונים, הליכות ומחשבות שהיו "מקודשים" אצלו שנים רבות.

רבים הפסיקו לעשן כידועם את הסכנה הנשקפת לבריאותם, החייב לעשות דיאטה, כלום אינו משנה הרגלי אכילה ושתיה אף שבתחילה קשה לו הדבר? על כל אחד לשאול את עצמו בכנות במה הוא מעדיף ובוחר — בחיי שיגרה, בהנאות ובתענוגות רגעיות, שפעמים אף מויקות לאדם, או שמא בוחר הוא בחיים ערכיים מלאי תוכן ויעוד אף שיש צורך במאבקים יום יומיים? המאבק, המלחמה הפנימית, העמידה כאתגרים — מוסיפים תוכן וטעם לחיים, ומשמעות אחרת להם. ככל שהמאבק, התקרבה והמאמץ גדולים יותר, כך סיפוקו ושכרו של העומד בהם, רב יותר, כדברי חז"ל: "לפום צערא, אגרא" [לפי הצער — השכר] (פרקי אבות פ"ה, כ"ג).

לא תמיד מכיר האדם את כוחות הנפש הגנונים בו, ואין הוא יודע למה הוא מסוגל. מכל אחד נדרש לשאוף לגלות כוחות אלו, ואם אכן ירצה בכך, במהרה יוכח עד כמה לא הכיר את עצמו ולא העריך נכונה את הטמון בו.

מעלת המתקנים את דרכם

יש הסוּעֵנִים: מוכנים אנו לשנות את הרגלינו ולהנהיג כדרישת ההלכה, אך כלום מסוגלים אנו להקפיד על הכל? מודע נהיה "צבועים" נקפיד על חלק מהלכות צניעות בו כזמן שאנו עוברים על הלכות אחרות, בתחום זה ובתחומים אחרים? מודע שנתאמץ בשמירתו, הרי לכסוף ממילא לא נחזיק מעמד ונכשל, לכן לא כדאי להתחיל כלל? ואף אם נצליח לשנות את דרכנו, מה התועלת שבכך הרי עברנו רצוף בחטאים ועבירות?

אל לו לאדם לנהל את חשבונותיו של הקב"ה! אין האדם יודע כיצד הקב"ה מעריך את מעשיו, ועל פי אילו אמות מדה בוחן הוא את מאמציו. לכל מצוה והלכה שהאדם מקיים, לכל מאמץ שהוא משקיע אף אם אינו לאורך ימים, יש ערך רב. הקב"ה אינו מקפח את שכרו של שום אדם ולא משנה איזה מאמץ השקיע (ראה בבא קמא ל"ח, ב').

אי היכולת לתקן, לשפר ולהתמיד בתחום אחד, אסור שתפריע ותפגע ברצון לתקן ולהתמיד בתחומים אחרים, ואין בכך כל צביעות! כלום נאמר לאדם: הואיל ואינך שומר שבת, אין כל ערך אם לפחות תשמור על אכילת אוכל

38 ראה אורות התשובה פרק י"ג-י"ד, ע"ל התשובה עמ' 169.

בהיותו נער, ובעל כורחו הגיע לסביבה הורה לו באמונתה ובמנהגיה. למרות היותו עבד, ההצלחה האירה לו פנים, וכל אשר עשה הצליח, עד שאשת אדוניו חושקת בו ומשללתו לעשות מעשה הנגד את אמונתו. כגבור אמיני, כובש יוסף את יצרו, ובכך מהווה הוא סמל לדורות.

„אין את מוצא נאמן גדול מיוסף, שהיה במצרים... והוא בן י"ז שנה, ולא נחשד על העויות. ביותר שהיתה אדינותו עמו בבית, והיתה משדלתו בכל יום יום בדברים... ועמד ביצתי" (תנחומא וישב - ה').

יוסף ויתר על הנאת רגע וכבוד, ואף החמיץ הודמנות לצאת לחופשי, כי העדיף להשאר נאמן לאמונת אבותיו. החינוך לו זכה בבית אביו, והחורה שלמד בילדותו, הם שעמדו לו בשעת מבחן, והם שחיוקוהו ונתנו לו את הכח לעמוד בכבוד בניסיון.

„באותה שעה, באחה דייקנו של אביו ונראהה לו בחלון, אמר לו: יוסף! עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואחה בניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם, ותקרא זענה זונת... משם זכה ונעשה דועה" (סוטה ל"ו, ב').

ממעמד שפל של עבד, עלה יוסף במעלות ההצלחה עד שנעשה משנה למלך. הנחילה לה זכה, לא השכיחה את אמונתו, ואף בנפר שמר על מורשת אבותיו. גם בשיא גדולתו לא התנכר לאחיו, וכלכלם עד סוף ימיו.

משה

התכונה בה החורה מציגת את משה, היא — הענוה. „ותאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר י"ב, מ"ג), ואכן מעשיו מוכיחים זאת. כאשר אהרן ומרים פגעו בכבודו ודברו על אודות האשה הכושית אשר לקח, אין תרעומת בלבו, אלא להיפך, מתפלל הוא על אחותו שתרפא מצרעתה (ראה במדבר פרק י"ב). משה, גדול הנביאים, חפץ שהנבואה תהיה נחלת כל ישראל, ולא נחלתו הפרטית. כאשר אלדד ומידד מתנבאים במחנה, אומר משה ליתרוע, תלמידו המקנא לכבוד רבו: „המקנא אתה לי, ומי יתן כל עם ה' נביאים" (במדבר י"א, כ"ט). ענותנותו של משה עוד גדולה מזו של אברהם.

„גדול שנאמר במשה ואהרן, יותר ממה שנאמר באברהם. דאילו באברהם כתוב: „ואנכי עמר ואמר" (בדאשית י"ח, כ"ז). ואילו במשה ואהרן כתוב (שמות ט"ז, ח'): „וגתנו מה" (חולין פ"ט, א').

כמנהיג נאמן, אשר הוציא את עמו מתחת סבלות מצרים, מקריב משה גם את חייו הפרטיים למען עמו. כנביא המקבל את דבר ה' בכל רגע, עליו לפרוש מאשתו ולחיות בצניעה מחוץ למחנה.

פרק ב' והצנע לבת

לרכים נדמה כי הצניעות ביהדות פירושה — דיכאון, כפיפות קומה, הסתגרות כד' אמות, ופרישה והנזרות מחיי העולם הזה. בעיון מעמיק ניזכר, שתצניעות האמיתית — גבורה היא! דוקא הצניעות היא שזוקפת קומתו של האדם אשר נברא בצלם אלוהים, והיא שפודה ומשחררת אותו מהשתעבדות ליצרו. נעיין בדמויות התנ"ך, כפי שהאירזם חו"ל, ונראה שאין סתירה בין צניעות וענוה, לבין גבורה, אומץ ומסירות נפש בעד אידיאלים. הצנוע — הוא הגבור האמיתי, היודע לכבוש את יצרו בעת הצורך, והמסוגל לעמוד מול פיתויים ולא להכשיל בהם. מול קשיים ולהתגבר עליהם.

אברהם

אברהם, למרות שגדל בעולם אילי ומושחת, הכיר את כוראו והחל להפיק את שמו בעולם. אברהם הודיע לכל באי עולם, שיש מנהיג לבריאה, עד שהיה ל„אב המון גויים". למרות העושר הרב שהיה לאברהם, ולמרות הכבוד שכבדוהו הבריות בכל מקום שאליו הגיע, לא גבה ליבו ולא התנשא מעל איש.

„האדם הגדול בענקים" (יהושע י"ד, ט"ז), שהיה גדול מן אדם הראשון. שהשפיל עצמו ואמר: „ואנכי עמר ואמר" (בראשית י"ח, כ"ז). לפיכך קרא הקב"ה אותו — אדם הגדול בענקים" (פסיקתא רבתי - פרק י"ז, ילק"ש שמואל דמו ק"א, והאה חולין פ"ט א').

אברהם לא הסתגר בד' אמותיו ולא ניתק עצמו מכל הסובב אותו, אלא להפך, היה מעורה עם הבריות, „כמד בקשרי מסחר עם שכניו תושבי כנען, ואף מכניס אורחים היה. בשעת מלחמה, נחלץ להצלת לוס בן אחיו, ובמתו מעט ניצח ארבעה מלכים גבורי עולם. אך גם צנוע היה אברהם, בכל שנות חייו עם שרה אשתו לא הכיר ביופיה, רק עם רדתו מצרימה חש ביופיה הרב. „ויאמר אל שרי אשתו, הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה אתי" (בראשית י"ב, י"א), עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם, ועכשיו הכיר בה (רש"י שם, במא בתרא ט"ז, א').

יוסף

יוסף, בן זקוניו של יעקב, לא זכה לאהדת אחיו. מתוך שנאה על חלומותיו, ומתוך קנאה על אהבת אביו לו, מכרתו אחיו לנזכרים. יוסף נתק מבית הוריו

המיוחד שמרו בכל מחיר, ולא חיקו את בגדי המצריים.

מלמד שהיו ישראל מצויים שם — שהיו מצויים את עצמם בלבושיהם כדי שלא יתערבו עם המצריים [כלבו] בפרשו להגדה של פסח].

זכות זו עמדה להם בשעת הצורך, עת גאלם הקב"ה מצריים (ראה פסיקתא וסרתא שמות ר', ו').

במשך כל הדורות, היתה הצניעות בלבוש אחד מיסודות היהדות, עד כדי שכשעת גזרה ושמד, על ישראל למסור את נפשם אף על שינוי קל בלבושם הצנוע המיוחד, כגון: „ערקתא דמסאנא“, שהוא שרוך הנעל, אם בעם ישראל נהוג, משעמי צניעות, לקשרו בצורה שונה מהגויים, יש להקפיד על כך אף אם הגוים וורשים מישראל לשנות את מנהגם. (ראה סנהדרין ע"ד ב' ורש"י שם, הגהות מיומניות הל' יסודי התורה פ"ה ה"ג).

הכסות מעידה על מעלתו והדרו של האדם, ומוסיפה לו כבוד ואצילות.

הדר אלוהים — אדם, הדר בני אדם — כסותם (דוד ארץ זוטא פ"ו). כבודו של אדם — בגדו (שמות רבה פ"ח-ה'). ר' יוחנן קרא לבגדיו — „מפנדות“ (שבת ק"ג א'). „כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו — חייב מיתה“ (שבת קי"ד א').

לעומת זאת:

„אין לך משוקץ ומתועב לפני המקום יותר ממי שמהלך עירום“ (יבמות ס"ג ב').

הלבוש והצניעות הם סימני היכר המבדילים בין האדם, שנברא בצלם אלוהים, לבין הבהמה והחיה. הלבוש אינו משמש רק כהגנה מפני קור וחום, ואין הוא רק קישוט, אלא הוא סימן היכר ראשוני והכרחי לחברה האנושית. דרגתו, כבודו ומעמדו של האדם ניכרים בבגדיו. עצם הלבוש, כבוד הוא לאדם כאשר הוא אדם, והעירום וההתערטלות — ממהות הבהמה הם.

כדי שיכלו להשלים זה את זה, ובהרמוניה והתאמה ימלאו בנאמנות את תפקידם. השוני בין הזכר לגנבה הוא גם פנימי וגם חיצוני, לכן אסרה התורה כל שינוי וערוב תחומים בין המינים ולבושיהם. אסור לגבר ללבוש בגדיה של אשה, ולאשה אסור ללבוש מלבושיה של גבר, כי לכל אחד יחוד מסוים שאין לסטשו. על הגבר לזכור תמיד את תפקידו, ועל האשה לא לשכוח את יעודה.

התורה, המחייבת אשה נשואה לכסות את ראשה — מקור יופי, בשום אופן לא רצתה לבערה או להשפילה. חז"ל, הדורשים מהאשה להתלבש בלבוש צנוע, לא התכוונו להכביד עליה ולהצר את תנועותיה. להיפך, הדרישות הללו כוונתן לשמור על אצילותה ויופיה האמיתי של האשה, ולהדגיש את יחודה.

„יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון“ (ישעיהו ג', ט"ז) — שהיתה אחת מהן לובשת תכשיטיה, היתה מטה גרון בשביל להראות תכשיטיה. „ומסקדות עיניים“ (שם) ... שהיו מסקרות עיניהם בסיקוא [צובעות את העיניים] ... הלוך וטפוף תלכנה וברגליהם תעכסנה“ (שם) ... היתה מביאה שופפת של ביצה, והיתה ממלאה אותה אפרסמון, ונותנת אותה תחת עקבה במנגליה. וכשהיתה רואה כת של בתורים, היתה רופסת עליה, והיה אותו הדיח מפנע בקו כארס של עכנה [נחש], והיה הקב"ה אומר לישעיה: מה אלו עושות כאן, יקומו ויגלו מכאן“ (ויקרא רבה ט"ז-א, שבת ס"ב, ב', וראה עבודה זרה י"ח, ב').

יופי האשה, מתת שמים ומעשה ידיו של הבורא הוא, עליה לספוח ולשמור עליו, אך עליה לדעת שיופי זה, אם אין הוא צנוע, יש בכוחו לגרות ולהכשיל את רואיה.

„אמר רבי יוחנן: למדנו יראת חטא מבתולה ... שמעה לההיא בתולה דנפלה אאפה, וקאמר: רבנו של עולם, בראת גן עדן ובראת גיהנום, בראת צדיקים ובראת רשעים. יהי רצון מלפניך שלא ישלן בי בני אדם“ (סוטה כ"ב, א' ורש"י שם).

הלבוש ביהדות

כל אורח חיינו של היהודי, מוארים ומודרכים על ידי התורה ומצוותיה, וגם הופעתו החיצונית ולבושו לא הפקרו על ידי הקב"ה, כי קדושת ישראל חייבת להתגלות בכל תחומי החיים, וגם בצד החיצוני שלהם — בלבושו. ואכן מספר לא מבוטל של מצוות שייכות להופעתו החיצונית ולבושו של היהודי, כגון: חובת הטלת ציצית על כנפי הבגד, איסור שעטנו, איסור הקפת פאת הראש והשחתת הוקו, איסור נתינת שרט לגפס וכתובת קעקע, „לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבוש גבר שמלת אשה“, ועוד. גם ברכות מיוחדות מברך היהודי על לבושו, מיד עם השכמתו בבקר מברך הוא: „מלביש ערומים“, „אור ישראל בגבורה“ — על החגורה והמכנסים, „עטר ישראל בתפארה“ — על כיסוי הראש, מלבושים המאפיינים את הצניעות המיוחדת של עם ישראל, ובעת קניית לבוש חדש ששמח בו, מברך הוא: „שהחינו“.

מאז ומעולם נבדלו ישראל מאומות העולם בלבושם הצנוע, שהיה עטרת תפארתם. הלבוש הצנוע המאפיין את ישראל, מכבא את חכונותיהם ואת אפיים המיוחד.

„הצניעות המתגלית גם בדמותו החיצונית של גוף האדם וגם בתלבושת בגדיו המקושרת עם הטהרה, הרי היא כמוה שכת לתכונת אפיים של ישראל“ [הרה"ג צבי יהודה הכהן קוק שליט"א, לצניעות ולטהרה בישראל" עמ' ד'].

אישיותה כאשה. דיני הצניעות השייכים ללבשה של האשה — הם כבוד לה, כי מגינים הם עליה מפני עינים חמדניות, ומזנעים ממנה השפלה ובויון, מצד אלו המתחסמים רק להיצוניותה ומתעלמים מתכונותיה הפנימיות. דינים אלו מכריחים את רואיה, להתיחס אליה ביתר כבוד והערכה.

לא כבלים הוטלו עליה, ולא הגבלות נקבעו לה, אלא גיונו אצילות נמוסי מלכות ניתנו לה, והרי שום בן דעת לא יחשוב כי כתר על ראש מלך הוא סייג טריג, וכי גלימת תפארתו היא הגבלה מדכאה, מפני שהם מונעים מן הלבוש אותם את התענוג ההדיוטי להיות מיושבי קרנות... סייג כובל ומשעבד הוא רק זה שכופין אותו עליו מן החוץ בנגוד לעומק טבעו לפנימיותו. אבל סייג המתואם למהותו הפנימית, סייג שהוא צורך אובייקטיבי של נפש — סייג כזה הוא משוחרר ופודה.¹ [הרה"ג אלימלך בר שאול זצ"ל, מערכי לב"י — מאמר נוד הצניעות].

הצניעות בלבוש, היתה אופינית בעם ישראל מאז ומעולם, אף שבין הגוים השתנתה האופנה חדשים לבקרים. מנהגי הלבוש של החברה אינם קבועים ועומדים, אלא הם משתנים על פי האופנה ומעצביה. תורת ישראל אינה מתנגדת לחפעה היצונית נאה ולבגד יפה אם אכן צנוע הוא ואינו פוגע במוסר היהודי. אופנה אשר כל מטרתה לגרות יצרים ולהבליש אברים — פסלה היא, לכן אין לחקות בצורה עיוורת כל אופנה המצויה בגוים. הדיפה אחר אופנת הגוים היא פגיעה בכבודו של בנות ישראל, כדבריו של הרא"ה קוק זצ"ל:

"אל בנות ציון! כבודכן הגדול בעיני ובעיני כל ישראל, בתור בנות עמו הגדול, אשר זכיתן לבוא לארץ חמדתנו... הכבוד הזה הוא בעצמו מביא אותי להעיר את רוחן הטובה... בתוך מערכה של חיים יהודים, חסרי בסיס נפשי, חדר המנהג הגרוע של התלבשת החדישה בפריצות שובבה, מודה כואת, שרוב טובי האנושות חורקים עליה שן ופניהם מאדימות מזעם ומבושה..."

וכאשר המנהג המקולקל הזה, מצד מדת דין תורתנו הקדושה, ומסורתנו הנעלות בזיו יקרת מוסרן, הוא אסור איסור חמור, ומצד המוסר האנושי היא תועבה ומפלצת, הני מקוה שאע"פ שלקינו גם פה בארצנו הקדושה — שצרכים חיינו בודאי להיות טהורים ונעלים, עומדים למופת ולסמל לשאר אחינו שבויי הרוח השקועים במעמקי הגולה — במכת המדינה הלוחיה, והחוקי הקופי של המנהג השפל הזה...

ואתן בנות ישראל, היה תהינה בנות החיל הלוחמות על טהרת מוסרנו, ובעל נפש תשליכו מהרה את המדה הפרועה הזאת, וכטהרת נשמתכן ככה יטהרו ארחות חייכן, והליכותכן בתלבשת תהינה הליכות עולמו, עולמו של ישראל הפנימי, הנובעות ממעין תורתנו הקדושה, חיינו ואורך ימינו לעד.² [לצניעות ולטהרה בישראל" עמ' י"ד].

פרק ד

רקודים מעורבים

מאז ומתמיד תפשו הרקודים חלק חשוב ומרכזי בהווי הרוחני של האומה. בעת הבעת תודה ושבח לקב"ה, בשמחה בבית המקדש ומחוצה לו, בתהלוכת נצחון במלחמה, בחגים דתיים ולאומיים ובשמחת חתן וכלה — תמיד היו הרקודים אמצעי חשוב להבעת רחשי הלב. כל הבחון תופעה זאת מתקופת המקרא ועד דורנו, יורכת בנקדה חשובה ביותר — מנהיגי האומה הקפידו תמיד, שהרקודים בכל מאורע יהיו על פי המסורת וכללי הצניעות האופייניים לעם ישראל, ועשו ככל שהיה לאל ידם כדי למנוע השפעה זרה מתרבות הגוים.

תקופת המקרא

כבר בתקופת המקרא, רואים אנו שלרקוד היה תפקיד חשוב ומרכזי במאורעות שונים בחיי האומה ובחיי הפרט. הכתוב עצמו מדגיש, אף שהקורא לא תמיד שם לב לכך בקריאה ראשונה, כיצד התקיימו הרקודים ועל מה יש לחת את הדעת בעתות שמחה.

א. שמחה, הבעת תודה ושבח לה'.

אחד מרגעי השא של יציאת מצרים היה — נס קריעת ים סוף. ברגע של התעלות, מביעים ישראל את תודתם לקב"ה בדברי שירה ושבח. גם במעמד נשגב זה נהרו ישראל והקפידו יל גדרי צניעות. משה שר רק עם הגברים, אך הנשים אינן מקופחות, גם להן יש זכות להביע את רחשי ליבן בדרך האופינית להם — במחולות, אך בנפרד מהאנשים כהדגשת הכתוב:

"ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף בידה, ותצאנה כל הנשים

אחריה בתופים ובמחולות" (שמות ט"ו, כ').

ולמדונו חז"ל:

"כשם שאמר משה שירה לגברים, כך אמרה מרים שירה לנשים" (ילקוט

שמעוני בשלח רמז תצ"ג).¹

אם באמצעות הרקוד ניתן להתעלות, הרי המקרא מלמדנו, שרקודים שלא היו לפי גדרי מוסר וצניעות, גרמו לירידה רוחנית ומוסרית של העם, כגון:

1 וראה על מאורע זה ש"ת בנימין זאב ח"ב סי' ש"ה, ספר "תולדות הגר"א" לר' י. ל. ימיון זצ"ל עמ' קפ"ג.